

BOEKAANKONDIGING

Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301. Dl. IV, eerste en tweede stuk, uitgegeven door dr F. Ketner, 's Gravenhage 1954. (XXVII en 692 blzn.) 4°.

Oorkonden en andere archivalia kunnen voor de gebruiker toegankelijk gemaakt worden door de samenstelling, resp. publicatie van inventarissen — werk, waaraan archivariissen zich wijden — en vervolgens door de uitgave van de teksten der oorkonden zelf. Een dergelijke uitgave is het „Oorkondenboek van het Sticht tot 1301”, onmisbaar geworden voor ieder die zich met de middeleeuwse geschiedenis van stad en bisdom Utrecht, dat is dus met een groot deel van ons land, bezig houdt.

Het eerste deel, bewerkt door mr. S. Muller Fz. en dr. A. C. Bouman verscheen in 1920 en bevatte de oorkonden tot het jaar 1197. Het duurde lang voor het tweede deel verscheen, maar in 1940 kwam het toch, door dr. K. Heeringa bijeengebracht en van een inleiding en annotatie voorzien, van de pers 1). Dit deel eindigde met het jaar 1249.

Daarna bleek wel, dat voortzetting van het veel omvattende werk niet meer vericht kon worden door iemand, die in een ambtelijke functie zijn dagtaak vond. Het was dan ook gelukkig, dat aan dr. F. Ketner de opdracht kon gegeven worden zich geheel aan deze belangrijke arbeid te wijden. Van zijn hand verscheen in 1949 het derde deel, waarin de oorkonden uit de periode 1249—1267 werden opgenomen. En thans zijn tallozen ten zeerste gebaat door de eveneens door dr. Ketner bewerkte publicatie van het vierde deel, door het aangroeien der oorkonden zo omvangrijk, dat het in twee stukken gesplitst moest worden. Dit deel omvat het tijdvak van het bewind van de elect Jan van Nassau (1267—1290); daarna zal nog een vijfde deel volgen, waarin de oorkonden tot en met 1301, d.i. tot het einde der regering van bisschop Willem van Mechelen zullen worden opgenomen.

Na dat jaar neemt het aantal overgebleven oorkonden zo toe, dat aan een integrale uitgave niet meer te denken is. Voor de eerstvolgende periode heeft men dan nog een belangrijk hulpmiddel in de door dr. J. W. Berkeibach van der Sprenkel uitgegeven „Regesten (= korte samenvattingen) van oorkonden betreffende de bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301—1340”, in 1937 in Werken van het Historisch Genootschap verschenen.

Evenals in het derde deel deed dr. Ketner ook in dit vierde deel een uitvoerige technische inleiding aan de oorkonden voorafgaan, waarin zowel de uiterlijke (bezegeling, schrift) als de innerlijke (taal, dictaat, datering) kenmerken worden gegroepeerd en nader toegelicht. Uit deze bladzijden ziet ieder, dat hier een mediaevist en diplomaticus van professie aan het werk is geweest.

Lectuur in de gewone zin is een uitgave als dit Oorkondenboek natuurlijk allerminst, maar die het te raadplegen hebben, zullen de bewerker dankbaar zijn voor zijn langdurige en moeizame arbeid. Een welgemeend woord van gelukwens met het verschijnen van dit vierde deel komt vanzelf uit de pen.

Met een hoge uitzondering zijn alle oorkonden (deel 4 eindigt met nr. 2462!) in het latijn geschreven. Zo'n uitzondering is de oorkonde van 11 April 1284, waarvan de aanhef er aan herinnert, dat oorkonden geschreven worden opdat de later levende mens zal weten wat besloten werd en daarop zal kunnen bouwen:

Went die mensec vergetel is end dit leven cort is, so ne moege wi niit lichtelike op onse geste oft op onse daet besceyden diegene die na langer tijt na ons comen selen, wi ne latent hum in scrifte, dat si darop besceyden mach.

De uitspraak rechtvaardigt tevens de uitgave van het Oorkondenboek.

v. C.

1) Zie de aankondiging in Maandblad 1941, blz. 47.

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

MEI
1955

ONDER REDACTIE VAN:
H. DE JONG

28e JAARGANG
N° 5

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: MAJELAPARK 61, UTRECHT
Gironummer 575520 ten name van de Vereeniging „OUD-UTRECHT”

Excursie naar Anatomisch Instituut en Zoölogisch Laboratorium.

Het bestuur van de vereniging Oud-Utrecht nodigt de leden met hun dames uit tot een bezoek aan het Anatomisch Instituut en het Zoölogisch Laboratorium, gevestigd in de voormalige Statenkamer, Janskerkhof 3, te Utrecht.

In verband met wellicht te verwachten grote belangstelling, wordt deze excursie tweemaal gehouden, en wel op

Vrijdag 20 Mei 's avonds 8 uur

en

Zaterdag 21 Mei 's middags om half 3

De leden hebben dus keus uit een van beide data. Men wordt verzocht zich voor deze excursie op te geven bij de Nederlandse Handelsmaatschappij, Janskerkhof 12, waar men (kosteloos) kaarten kan verkrijgen voor Vrijdag of Zaterdag. Zodra voor een der dagen meer dan veertig personen zijn genoteerd, kan men nog slechts op de overblijvende dag aan de excursie deelnemen.

Namens het bestuur:

Ir J. D. M. Bardet, voorzitter

Mr N. B. ten Bokkel Huinink, secretaris

„DE EDEL MOGENDE HEEREN STATEN KAMER”.

Nu Oud-Utrecht, met het welgeslaagde bezoek op 25 September 1943 nog in de herinnering (zie Jaarb. 1944, blz. 19), na twaalf jaar haar leden nogmaals in de gelegenheid stelt het voormalige Minderbroedersklooster, later bekend als de Staten Kamer en de thans daar in gevestigde academische instellingen te bezoeken, kunnen enige mededelingen van historische aard van inleidend nut zijn.

Het utrechtse *Minderbroedersklooster* werd in 1246 gesticht, twintig jaar nadat St. Franciscus in Assisië gestorven was: zo snel breidde de franciskaanse beweging zich over West-Europa uit. De inrichting van het complex is ons tamelijk wel bekend. Om de kloosterhof met kloostergang strekte zich aan de zuidzijde langs de Minderbroedersstraat een eenvoudige, vrij smalle kerk uit; aan de westzijde lag een gebouw (het latere Zegelhuis), waarvan wij de oorspronkelijke bestemming niet meer weten; aan de noordzijde grensde de gang aan de Hoogt en aan de oostkant, aan het St. Janskerkhof, verhief zich een vrij imposant gebouw, dat nog altijd de aandacht trekt en o.a. de refectie, de eetzaal van de broeders bevatte, waarboven de slaapvertrekken waren aangebracht. Het klooster werd langzamerhand populair en menige voorname familie, de Renesse's bijvoorbeeld, achtte het een eer in de kloosterkerk begraven te worden. De zalen van het refectie- („reventer”-)gebouw werden herhaaldelijk beschikbaar gesteld voor vergaderingen van vreemde autoriteiten. Zo werd b.v. in 1474 de vrede tussen de Engelsen en de duitse Hanze in het utrechtse Minderbroedersklooster gesloten. Het is hier niet de plaats verder over de geschiedenis van het convent uit te weiden. Tegen de Hervorming verloren de orde en het klooster veel van hun populariteit en het gebouw was dan ook het eerste dat voor de bijeenkomsten der Gereformeerden werd aangewezen (1579). Het stedelijk bestuur verkocht de geannexeerde kloosterkerk voor afbraak, toen de Gereformeerden zich in 1581 ook in de parochiekerken konden vestigen.

Nadat de Gedeputeerden van de geünieerde Provinciën in 1579 in het grote refectiegebouw aan het Janskerkhof een tijd lang vergaderd hadden, stelde de stad de zalen in 1581 beschikbaar voor de bijeenkomsten der Staten van Utrecht en sedert dien sprak men van de *Staten Kamer*.

Het gebouw bevatte drie zalen, waarvan de middelste als vergaderruimte bestemd werd, de voorste, kleinste zaal als voorzaal of vestibule en de achterste als secretarie. In 1643 bouwden de Staten een monumentalen ingang met beeldhouwwerk aan het Janskerkhof, ontworpen door een architect met de initialen V.L.: nog altijd valt deze toegangspoort door haar verhoudingen en vormgeving aan de voorbijganger op. Ook de achterzijde van het gebouw werd van een poort voorzien, kleiner dan die aan de voorzijde en versierd met

het provinciale wapen. Zij gaf toegang tot het pleintje dat ongeveer tegelijkertijd het straatje de Hoogt geworden is. De Vroedschap trachtte nog de Staten te bewegen het achterpoortje daar midden tegenover te doen plaatsen „tot groot cieraet van deselve straet”, maar de Staten vonden het gemakkelijker, als de twee nieuwe poorten recht tegenover elkaar geplaatst werden. „Zoo is het gekomen” — zegt Muller — „dat twee eeuwen lang aan de Utrechtsche burgerij de gelegenheid gegeven is, om onbeschaamdelyk de voorzaal der Staten Kamer te gebruiken ten einde de weg van Janskerkhof tot Neude met enige schreden te verkorten, zooals ook de Amsterdam-sche burgerij dit deed, als zij sans façon haar weg nam door de prachtige burgerzaal in Amstels raadhuys”.

Er valt natuurlijk nog veel meer van het gebouw te vertellen: over de inrichting en aankleding der vergaderzaal, het gebruik der andere vertrekken, over aangebrachte verbeteringen e.d. De ruime voorzaal of vestibule kan men zien op een schilderijtje in het Centraal Museum, versierd bij gelegenheid van het bezoek van prins Willém III in 1674. In het begin der 18e eeuw werd de voorzaal door een muur in twee delen verdeeld, waarvan het aan de Statenzaal grenzende deel o.a. als vergaderruimte van het eerste lid der Staten, de Geëligeerde Raden, bestemd werd. Men kan over dit alles uitvoerig lezen in Mullers beneden vermelde publicatie.

De Staten van Utrecht hebben in het gebouw vergaderd tot aan hun aftreding als souvereinen van het gewest in 1795. In de daarop volgende jaren werd het nog, telkens voor korten tijd, door de vele wisselende gewestelijke besturen gebruikt. De namen van Landschapshuis en Departementshuis vervangen dan die van Staten Kamer.

Na nog enkele wederwaardigheden werd eindelijk het gebouw bij Keizerlijk Decreet van 1 Januari 1813 aan de stad geschonken, die het bij resolutie van 20 Mei 1816 overdroeg aan de Hogeschool. Eerst tot bibliotheek bestemd, werd het later tot Zoölogisch Kabinet ingericht, waarvoor het nog steeds dient. Men kan nog altijd zien, hoe smakeloos de zalen daarbij misvormd zijn.

v. C.

- Litt.: D. van Heel, Het Minderbroedersklooster te Utrecht, in: Franciskaansch Leven XXV, 1942, 34 e.v.
S. Muller Fz., De Utrechtsche Staten Kamer, in: Het huis oud en nieuw 1915, 97—110.

Een tachtigjarige.

Tien jaren boven de bijbelse leeftijd zich nog met ambitie kunnen wijden aan levenslang-geliefde bezigheden, is een geluk dat niet ieder beschoren is. Natuurlijk, het tempo is wat trager geworden, maar nog begeeft de heer G. A. Evers zich geregeld naar zijn vroeger werkmilieu, de Universiteitsbibliotheek, om in die wereld van boeken en handschriften de gegevens bijeen te garen voor zijn eerstvolgend artikel of voor de beantwoording van de brieven-schrijvers, die hem nog steeds als vraagbaak op velerlei gebied weten te vinden. Wanneer de heer Evers op 12 Mei zijn 80ste verjaardag viert, zullen velen zich dankbaar zijn altijd met grote welwillendheid gegeven voorlichting te binnen brengen.

Bij zijn aftreden in 1940 als conservator van de Universiteitsbibliotheek heeft de hem toen ten deel gevallen huldiging geen twijfel gelaten aan de oprechtheid van veler erkentelijkheid en tevens algemene waardering tot uiting gebracht voor de talloze publicaties op het gebied van de bibliografie, het geschreven en gedrukte boek en uit de stadsgeschiedenis met name vooral de Universiteit en de periode van Lodewijk Napoleon. De bij die gelegenheid aangeboden „Opstellen”, in een aankondiging (Maandblad 1940, 73) als „het boek van Evers” aangeduid, tekenen evenzeer de veelzijdige activiteit van een universiteitsbibliotheek als van de man, tot wiens eer zij bijeengebracht werden.

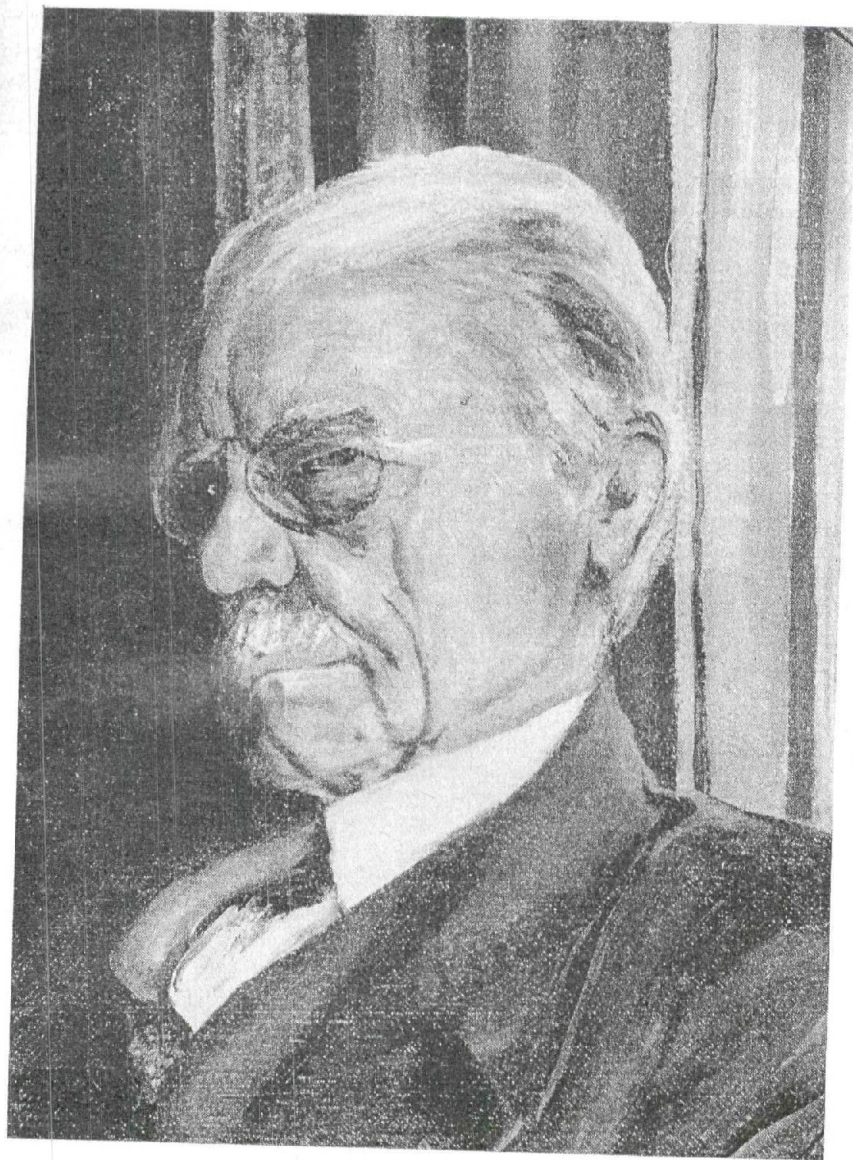
Ook „Oud-Utrecht” had en heeft handen vol redenen om de heer Evers dankbaar te zijn, waarvan het bij het 25-jarig bestaan heeft getuigd door hem tot ere-lid te benoemen. Of is men soms al vergeten, dat hij van het begin af vijftien jaar lang de voortreffelijke secretaris van onze vereniging is geweest, zonder wie, zoals dr. Bannier indertijd verklaarde, noch de oprichting van „Oud-Utrecht”, noch zijn voortbestaan in die moeilijke eerste periode mogelijk zou zijn geweest — en drie en twintig jaren lang de redacteur, bij gebrek aan medewerkers soms de hele-afleveringen-vullende redacteur van het maandblad, dat niet alleen een verantwoorde inhoud, maar ook een behoorlijk uiterlijk moest hebben?

En thans, in zijn ouderdom, is hij bezig het in lange jaren verzamelde materiaal persklaar te maken voor een veelbelovende uitgave, die, wanneer alles meewerkt, als „Reizigers in Utrecht” misschien nog dit jaar zal verschijnen.

Als de meesten van zijn tijdgenoten vergeten zijn, zal naast de „Opstellen” van 1940 het titelblad van de „Reizigers” Evers' naam levend houden bij boekenkenners en beoefenaars van Utrechts geschiedenis.

Proficiat, tachtigjarige!

v. C.

G. A. EVERS

1875 — 12 Mei — 1955

Portret naar een schilderij, in 1954 vervaardigd door de heer G. J. Acker te Zeist.

Onstandvastige liefde.

Het was waarschijnlijk een plotseling sterfgeval, dat van Reyer Petersz., begin November 1654. Hij was schietschuitschipper van Amsterdam op Utrecht, en woonde in eerstgenoemde stad. Maar hij overleed „in zijn schuyt inde Weerd”. Een vrouw met „echte mundige ende onmundige kinderen” liet hij na. Eenigen tijd daarna kwam zijn weduwe metterwoon naar Utrecht.

In de Nieuwe Weerd (een gerecht, dat zich uitstreckte van het begin der Amsterdamsche straatweg tot aan de nu gedempte Westerstroorn, en ten zuiden begrensd werd door den stadssingel en ten noorden door een achter de huizen van de Otterstraat lopend, nu eveneens gedempt stroompje) woonde in dienzelfden tijd Henrick Cornelisz. de Gouden Leeuw met vrouw en eenige nog jeugdige kinderen. Eind September of begin October 1656 overleed Trijntgen Jans, zijn vrouw.

Henrick Cornelisz. de Gouden Leeuw was schietschuitschippersknecht. Misschien uit hoofde van zijn beroep zal hij Petertgen Bollaerts, de weduwe van Reyer Petersz., al wel eenigen tijd gekend hebben. En het lijdt haast geen twijfel, of hij heeft wegen gezocht (en gevonden) tot intiemere kennismaking met haar. Zij was waarschijnlijk wel wat ouder, maar ja, de „schapen van kinderen” van hem konden niet zonder moederlijke zorg.

Al heel spoedig veranderde zijn genegenheid tot Petertgen. In zijn nabijheid woonde een zekere Geertruyt Gijsberts van Nieuwenrooy. Mogelijk heeft haar slanke maagdelijke gestalte en jeugdige frischheid benevens nog andere bekoorlijkheden van hoofd en hart hem plotseling geheel overmeesterd en de bekoorlijke eigenschappen van Petertgen geheel weggevaagd. In elk geval: Hij begeerde haar tot metgezellin en moeder zijner kinderen. En zij was hem niet ongenegen.

Maar zo maar een huwelijk met haar aan te gaan was niet gemakkelijk. Want Petertgen Bollaerts zou daarin zeker niet zonder meer berusten. Er zat voor hem niet anders op, dan haar met zijn huwelijksplan op de hoogte te stellen, en zoo mogelijk met haar tot een vergelijk te komen. En hij slaagde daarin, misschien wel boven verwachting.

Voor alle zekerheid werd de uitslag van hun onderhandeling op 19 Februari 1657 notarieel vastgelegd. De handeling had plaats „inde Waerde ten huysse ofte woonplaetse” van Petertgen Bollaerts, waarheen de notaris en Henrick Cornelisz. zich begeven hadden. Zij verklaarden, dat „tusschen haerlyuden voor desen propoosten van vrijagie was geweest”, en Petertgen beweerde zelfs van hem, Henrick Cornelisz. de Gouden Leeuw „trouwe te hebben ontfangen

ende (dat zij) malcanderen beloften van trouwe hadden gedaen”, welk laatste door hem „wierde ontkenndt, sulcx oyt te syn geschiet”. Maar zij verklaarden „malcanderen te hebben gestelt op hunne vrije voeten, omme elcx in echtschap te mogen vergaderen met soedanige personen als hem Godt Almachtich toegevoecht sal worden”. Zij zouden elkander „inde proclamatie haerder toecommende huwelyck ende aenleven van dien” geen verhindering in den weg leggen, of elkander daarin in of buiten rechten moeilijkheden aandoen, „alle beloften die tusschen haerlyuden souden mogen sijn geschiedt bij desen mitsdien annullerende”.

Zoo scheen dus de kwestie uit de wereld geholpen. Er moet echter nog iets gevolgd zijn. Want er staat ook nog, dat Henrick Cornelisz. de Gouden Leeuw „op hem sal nemen, als hij bij desen op hem nemende is, soedanige beloften van trouwe als de voorts. Petertgen Bollaerts sustineert tusschen hemlyuden te sijn geschiedt”. Zouden zij met elkander overeengekomen zijn dat hij haar een bepaald bedrag zou uitkeeren?

In elk geval: drie dagen na de ondertekening van de overeenkomst werden de huwelijksgeboden aangeteekend tusschen „Heyndrick Cornelissen de Goude Leeuw, weduwer van Cryntie Jans, en Geertruyt Gijsberts van Nieuwenrooy, beyde woonende in de Nieuweweert”. Hun huwelijk werd 15 Maart d.a.v. in de Jacobikerk voltrokken.

Het weduwnaarschap van hem had nog geen half jaar geduurd. Het waren emotievolle maanden voor hem geweest.

Wezenverzorging.

In het midden der 16e eeuw leefde zekere Gijsbert Aertss. Hij was „tamborijn”, wat men tegenwoordig tromslager zou noemen. Behalve een vrouw had hij ook een zoontje, Jan geheeten. Of hij meer kinderen had, is niet bekend. Hij overleed helaas vrij jong, zodat hij zijn toekomstdroom (die hij ongetwijfeld gehad zal hebben), namelijk zijn zoontje te zien opgroeien tot een waardig opvolger van hem, niet verwezenlijkt zou zien.

Want muzikale aanleg zal Jan wel gehad hebben. Anders zou zijn weduwe, Margreta Henricksdr., niet gedaan hebben wat zij nu wel deed.

Op 5 Mei 1561 verklaarde zij voor het gerecht der stad, „hoe dat zij horen onmundigen zoen, genaemt Jan Gijsbertss. aenbestayet heeft mr. Nicasius, herpslager, woenende alhier tUtrecht” voor den tijd van tien jaren, „omme bij hem te leren spelen op violen, herpen, handtpipen, Duytsche pipen, cromhoornen, schalmeyen ende syncen (trompetten), ende voerts op allen instrumenten, daer hij, mr. Nycasius op spelen can”. Deze laatste moet wel een veelzijdig kunstenaar geweest zijn, en Jan Gijsbertss. moest dat ook worden.